

HABITACIONS TANCADAS

RAMON LLULL NARRATIVA

Care Santos

Habitacions tancades

Traducció de Care Santos i Isabel Olid

 Planeta

AQUEST LLIBRE NO PODRÀ SER REPRODUÏT,
NI TOTALMENT NI PARCIALMENT, SENSE EL PREVI PERMÍS
ESCRIT DE L'EDITOR.
TOTS ELS DRETS RESERVATS.

© CARE SANTOS, 2011
© EDITORIAL PLANETA, S. A., 2011
CARRER PEU DE LA CREU, 4 - 08001 BARCELONA
PRIMERA EDICIÓ: FEBRER DEL 2011
DIPÒSIT LEGAL: B. 0.000-2011
ISBN: 978-84-9708-
COMPOSICIÓ: VÍCTOR IGUAL, S. L.
IMPRESSIÓ I ENQUADERNACIÓ:

*Per als fills, néts i besnéts dels meus fills,
que no sabran qui vaig ser.*

Promet-me això:
quan m'hagi mort
hi haurà qui em convocarà.

EMILY DICKINSON

El temps. L'únic tema.

YASMINA REZA

TERESA ABSENT, 1936

Fresc, 300 × 197 cm

Actualment, no visitable

Teresa Brusés va ser la gran obsessió i —segons diuen— també la gran desgràcia de la vida del pintor Amadeu Lax. Dels trenta-set retrats que en va fer, n'hi ha un terç de datats durant els vuit anys que va durar la seva convivència matrimonial. El quadre més atípic, considerat l'obra mestra de l'autor, fou aquest fresc de grans dimensions, executat durant les obres de rehabilitació del pati de la casa del pintor, amb data de 1936 (segurament a principi d'estiu). La tècnica emprada va ser la coneguda com a «fresc sec», que consisteix a pintar amb colors diluïts amb aigua sobre una capa de lliscat ja sec. Lax, curiosament, va emprar aquesta tècnica per primer (i darrer) cop en aquest retrat. L'obra mostra la model de cintura en amunt, amb el cos de costat i el rostre gairebé de perfil. Mira cap a algun punt que queda fora del quadre, amb aire de trobar-se inquieta o perduda. Tot plegat queda subratllat per la gamma cromàtica emprada —hi predominen els colors foscos: blaus, negres, ocre, anyil...— i pel traç gruixut, gairebé descuidat, amb què s'han resolt alguns detalls, com ara els cabells o les mans. Es tracta d'una curiositat en l'obra d'un pintor meticulós, que sempre va cuidar el contorn i el traç, i que en aquesta ocasió demostra una proximitat als expressionistes inèdita en la seva trajectòria. Evidentment, s'ha escrit molt sobre l'estil d'aquesta obra, que la majoria dels especialistes atribueixen al moment crític en què es va concebre: precisament poc després que la model abandonés el pintor per un altre home. Malauradament, el fresc no s'exposa al

públic, ja que es troba a l'interior de l'antiga residència familiar, que compta amb un projecte museístic que fa anys que espera el vistiplau de les institucions, entre les quals hi ha el govern de la Generalitat, que Lax va instituir com a hereu de la casa i de la seva obra.

De *Joies de l'art català*
Edicions Pampalluga (Malgrat de Mar, 1987)

De: Silvana Gentile

Data: 8 de febrer de 2010

Destinatari: Violeta Lax

Assumpte: Tema important

No ens coneixem. Em dic Silvana i visc amb la meva família a Nesso, un poblet que hi ha prop del llac Como (al nord d'Itàlia). Li escric de part de la meva mare, que voldria fer-li arribar una carta. Li faria res facilitar-nos una adreça postal?
Ben cordialment, tot esperant la seva resposta,

SILVANA

Nesso (Itàlia), 10 de febrer de 2010

Benvolguda senyoreta Lax,

Deu pensar que aquesta carta arriba d'un altre món. Perdoni que no l'envii mitjançant aquesta via extremament ràpida que les màquines han posat al nostre servei, però sóc de les que encara pensen que els traços manuscrits contenen molt més que un missatge. El batec de la mà que els traça, la humitat de la llàgrima que els acompanya i potser la tremolor de l'emoció que els justifica. Deu pensar que qui escriu és una desenganyada de la modernitat, o allò que en diuen una persona amant de les tradicions, i sens dubte l'encertarà. Deu ser aquest lloc on vaig néixer i d'on poques vegades he sortit el que m'ha fet creure en l'error que el món és lent i plàcid. I, a la meua edat, m'estimo més continuar enganyada. Només afegeixo a aquest preàmbul el meu agraiment per la seva generositat. Si li serveix de compensació per haver donat les dades postals a una desconeguda, confesso que m'hauria costat molt explicar-li res mitjançant aquestes tecles de plàstic horribles.

Pot ser que el motiu de la meua carta li sembli, al principi, aliè al seu interès: la meua mare va morir fa poques setmanes. Espero tenir l'ocasió d'explicar-li com era i com s'estimava aquest lloc, on va arribar quan encara era una nena. La seva absència ens ha deixat una desolació que res no pot calmar. Només, potser, complir els seus darrers desitjos, tot i que siguin per a nosaltres —per a la meua filla i per a mi— tan sorprenents com, suposo, ho seran per a vostè.

Tot i que al principi no en compreníem la raó, la meua mare va anomenar-la a vostè al seu testament. Aquesta clàusula no va ser l'única que va deixar-nos estupefactes. Per això ens ha calgut —com a mínim a mi— un breu temps per comparar dades i assegurar-nos que tot allò que en un principi vam prendre per fantasies d'una ment esgotada de viure en realitat eren

les bases de la nostra història familiar i —sospito— també de la seva.

Tot això, com entendrà, requereix algunes hores de conversa. Hi ha coses que s'han de tractar en persona, davant d'alguna cosa per menjar i amb un bon paisatge de fons. Disculpi, si us plau, la brevetat de les meves paraules. No puc estendre'm en una carta. Ni tan sols en una de debò, com aquesta.

Així doncs, Violeta, en aquest paper viatja la meva invitació formal a visitar-nos. Casa nostra és un petit oasi de pau amb vistes a un dels indrets més idíl·lics del món. S'hi pot quedar tant de temps com vulgui, més enllà del que ens ocupin els assumptes que hem de tractar. Si la informació de què dispo sobre vostè és correcta, la meva filla, la Silvana, té aproximadament la seva edat. Ella dirigeix ara el nostre petit hotel, on em consta que té una habitació reservada per a vostè. Només ens ha d'indicar quin dia arriba i vindrem a buscar-la personalment.

No tingui cap dubte que la tractarem com una més de la família.

Amb el desig que tot plegat s'esdevingui aviat, la saluda amb afecte la seva

FIGORELLA OTRANTE

De: Violeta Lax

Data: 1 de març de 2010

Destinatari: Arcadi Pérez

Assumpte: Viatge a Europa

Benvolgut Arcadi,

Finalment he decidit viatjar a Europa. La Drina, la meva assistent, està mirant d'aconseguir-me un bitllet per a la setmana que ve. Digues quants dies creus que és convenient que m'hi estigui, per planificar bé la meva estada. Ja saps que el que més m'interessa és veure el fresc de la Teresa abans que el retirin del mur del vell pati, però t'acompanyaré —com a entesa, hereva o amiga (el que et sigui més útil)— a aquestes reunions terribles que dius. T'advertixo, però, que els polítics em fan urticària.

D'altra banda, també penso viatjar a Itàlia. La meva intenció, al principi, era anar-hi abans i després fer un bot a Barcelona, però aquest matí he recordat de sobte que les obres de restauració deuen estar a punt de començar i per res del món no voldria perdre'm aquesta darrera oportunitat de veure l'obra mestra del meu avi al seu emplaçament original. I encara menys quan és una obra de la qual he parlat, escrit i fins i tot pontificat durant anys.

En resum: espero notícies.

Petons,

Vi

PS: Per cert, si em convides a fer un vinet et prometo que t'explicaré les estranyes circumstàncies en què una dama misteriosa i decimonònica m'ha convidat a visitar-la al llac de Como. Et juro que no és broma. I penso anar-hi. En Daniel diu que estic boja. Ah, en Daniel t'envia records. Darrerament està tan ocupat amb la seva novel·la que no té temps ni per a la família.

De: Drina Walden

Data: 1 de març de 2010

Destinatari: Violeta Lax

Assumpte: Europa

T'adjunto tota la informació dels vols europeus que em vas demanar: Chicago-Barcelona i Barcelona-Orio al Serio (Bèrgam / Milà). He vist que aquest darrer aeroport és el més proper al llac de Como, que és on vols anar, oi? Ja em diràs si t'estimes més fer una mica de turisme a Milà o si ja va bé així. També em cal saber quan tornes i des d'on.

Ja sé que detestes aquestes històries, però t'he de preguntar una cosa. No com a assistent, per una vegada, sinó com a amiga. Al cap i a la fi, vaig ser amiga teva molt abans que assistent.

Ai, Vi, estàs segura que aquest viatge no és, en realitat, una fugida? No ho sé, ho has decidit de manera tan precipitada, en un moment tan estrany... No entenc per què te'n vas precisament ara, quan l'Art Institute és a punt d'inaugurar la TEVA exposició dels retratistes! I això que dius al teu correu em confon encara més: «fer les paus amb una part del meu passat que vaig deixar escapar»? No se m'acut què pot ser tan important per a tu per renunciar a la satisfacció de pronunciar un discurs davant de tots els peixos grossos de la ciutat el dia de la inauguració. Ja sé que dius que això només és col·lateral, que en realitat és un cúmul de motius el que et porta a Europa, començant pel fresc de la Teresa, però jo no acabo de veure-ho clar.

Potser m'estic passant de la ratlla fins i tot com a amiga, però tinc la sospita que tot això té més a veure amb la crisi de què em vas parlar l'altre dia. La feina d'en Daniel, la teva manca de fe en la vostra relació de parella, les obligacions que ara t'imposen els nens... tot això anirà passant, estimada. O canviant de pell. Ens passa a tots. Només és qüestió de temps que ho vegis tot d'una altra manera. En resum: només volia dir-te que estic molt preocu-

pada per tu. Em fa l'efecte que et passen moltes coses alhora i que no n'entenc cap.

Em promets que et cuidaràs molt? I que comptaràs amb mi, si et faig falta, per a alguna cosa més que per planificar-te l'agenda?

I

—**E**l dia que jo expliqui tot el que recordo, els morts es regiraran a les seves tombes —va dir un dia la Conxita a la seva estimada Aurora.

La vida no els va atorgar gaires ocasions de parlar sense presses. Tot i que potser aquesta no va ser l'única raó per la qual la Conxita mai no va explicar a ningú tot el que recordava.

Mai no va explicar, per exemple, que el dissabte 24 de desembre de 1932, la senyora Maria del Roser Golorons, vídua de Lax, després de sortir de missa de nou a l'església de Betlem, va esmerçar tot el dia a visitar els grans magatzems d'El Siglo. Va passar molta estona a la secció de roba blanca del segon pis, on va comprar un aixovar complet per al seu primer nét, que havia de néixer a mitjan primavera següent: bolquers de rus, mantellines brodades, camises de batista i de fil d'holanda i fins i tot mitja dotzena d'enagos de percala amb volants a l'anglesa (no fos cas que el nét fos néta). A la secció de joguines va triar un gosset saltador que feia un gran efecte, un cavallet de cartró i un cotxe de llau-na, amb els seus cavalls al trot. Després va visitar la secció de cistelleria per comprar un caminador, una gorra de cops

guarnida amb borles de llana i un llit de baranes amb pave-lló, que era de vímet però que costava tant com un de la millor fusta. La il·lusió de la senyora per deixar ben equipat el primer fill de l'Amadeu i la Teresa es va deixar notar en el volum de les seves compres.

—Els nens d'ara són més complicats que els d'abans. Necessiten més coses —deia, per justificar-se.

Abans de passar a la secció següent, la senyora va aturar-se un moment davant d'una casa de nines de dos pisos que costava deu pessetes. Per un moment, la Conxita va témer que la visió d'aquella joguina li retornés els pitjors records de la malaguanyada Violeta, per això li va sorprendre sentir:

—Aquest serà el meu regal de Nadal per a la teva filla. Et sembla que serà del seu gust?

Una senyoreta vestida amb l'elegant uniforme negre de la dependència de l'establiment somreia a les dues dames des de l'altra banda d'un taulell de fusta. La Conxita va apropar-se a l'orella de la senyora Maria del Roser i amb molta discreció li va dir:

—Jo no tinc fills, senyora. Potser pensa en la Laia, la filla de la Vicenta, la cuinera.

—Això mateix, aquella nena tan bufona, amb aquells ulls tan vius! —la senyora va animar-se un moment, però de seguida va perdre l'alegria—: No. No és una bona idea. Em penso que a aquesta minyona ja no li interessin les cases de nines.

—Té dotze anys —va fer la Conxita— i no n'ha tingut mai cap. A mi em sembla que li agradaria molt.

—No, no i no —la senyora va apartar la idea com si li molestés, i va passar de llarg de la casa en miniatura.

A la secció de bateries de cuina va voler que fos la seva fidel acompanyant qui escollís. En certa manera, aquell era

el seu paper, la raó de la seva presència. Els ulls de la senyora la tornaven una mena d'assessora omniscient, vaticinadora de les més grans necessitats i d'aquella mena de catàstrofes que es resolen amb unes quantes adquisicions. En realitat, era la Teresa qui tenia molt d'interès que la Conxita no deixés ni un segon sola Maria del Roser. La vella dida feia ara de dama de companyia però també d'àngel de la guarda. La seva feina era evitar que la demència de la matriarca de la família els donés cap disgust.

Davant un dependent una mica massa amable que ensenyava olles i cassoles amb tant d'orgull com si ensenyés sedes i organdins, la senyora Maria del Roser aclucava els ulls, feia venir la Conxita amb un gest i li deia:

—Tria tu, que en aquesta matèria hi tens més autoritat.

Ningú no va saber mai si aquella ignorància era fingida o de debò, tot i que la Conxita va sospitar sempre que la senyora sabia portar una casa més del que mai va voler reconèixer i que les seves distraccions eren més filles de la manca d'interès que de la incapacitat. La malaltia no va aclarir cap d'aquests dubtes.

Aquella tarda, estudiant el cul d'una paella que li retornava una caricatura de si mateixa, va dir:

—En necessitarem almenys una dotzena, d'aquestes. Oi, Conxita?

La pobra dona no va saber com manegar-s'ho per fer que se n'emportessin només dues. Tot just ho havia aconseguit i la senyora ja s'havia enamorat de dues olles i de quatre cassoles de diverses mides, totes de planxa de ferro esmaltades de color blau, de la millor qualitat. No necessitaven res d'allò i a les cuines hi sobraven les andròmines, però la senyora Maria del Roser no entenia que pogués sortir d'El Siglo sense haver gastat deu pessetes o més a la secció de bateries de cuina de la planta baixa.

—M'agraden més les olles que els brillants —li agradava dir, divertida, quan les seves facultats encara resplendien.

Aquell dia, però, va capficar-se amb allò que a la casa hi havia la necessitat urgent d'una cristalleria fina que costava més de cent pessetes i va afegir-la a la comanda sense dubtar gens, just abans de passar a la secció de moda femenina, on l'estaven esperant per emprovar-li un vestit de banquet que havia encarregat. Va engreixar la factura afegint-hi mitja dotzena d'enagos de batista i dues camises per dur sobre la cotilla, totes dues de fil brodat. La Maria del Roser tenia un caràcter massa fort per fer-se esclava de res, ni que fos de la moda, i durant tota la vida havia vestit segons els criteris de la netedat, la comoditat i l'ús adequat dels colors, però justament ara que s'acostava al darrer acte de la seva vida s'havia entestat a tornar a dur polissó i faldilles amb cua de les que escombraven les rajoles.

—Una dona elegant només ha d'ensenyar la punta de les sabates —sentenciava davant la mirada desesperada de la modista, que un moment abans li havia ensenyat unes il·lustracions de l'última moda de París: abrics amb una sola màniga que la matriarca va trobar d'allò més estrambòtics, igual que la manera com els anomenava la dependenta: «asimètrics».

—Aquests francesos ja no saben què més fer, per treure'ns els quartos —va dir, passant a una altra cosa.

La Conxita la seguia pels magatzems, que eren plens de gom a gom, feliç com una nena. Des que la Violeta va morir no havia tornat a veure la senyora tan il·lusionada per l'arribada del Nadal. No hi havia dubte que el futur naixement hi tenia molt a veure, amb aquell bon humor. Gràcies a això, la casa recordava una mica la d'altres temps, quan el silenci encara no havia arribat per quedar-se.

Després de les compres, la senyora Maria del Roser va

voler descansar una mica a la cafeteria. Va entaforar les fal·dilles en una cadira de braços, va demanar a la Conxita que li portés de la sala de lectura una revista de modes —«però que no sigui francesa, sobretot»— i va demanar un got d'aigua fresca i un plat de croquetes. També va fer saber el seu desig de veure el propietari de l'establiment, el qual volia saludar, com feia sempre que visitava la casa.

—Seu, Conxita, no em facis posar nerviosa —va dir, assenyalant l'altra cadira.

El senyor Octavi, tan elegant i puntual com sempre, va arribar quan ella es cruspia la segona croqueta.

—Quin goig veure-les per aquí. La família, bé? —va saludar, inclinant-se per besar la mà de la seva estimada Maria del Roser.

—Ja veu, quina fatalitat —va fer ella—, acabo de saber que la Conxita no té fills.

—A la meua edat, més aviat em tocava tenir néts —va riure la serventa, que coneixia l'Octavi des que era un marrec. I xiuxiuejant a cau d'orella de la senyora, va afegir—: És l'Octavi, senyora. S'estranyarà, que ara li digui de vostè.

L'Octavi somreia, comprensiu, tot i que hi havia inquietud o potser tristor en la manera que arrufava els llavis mentre es mirava la mare del seu millor amic.

—La Conxita és una mica la mare de tots nosaltres —va fer l'home—, i ara ho serà d'aquesta tercera generació que ve de camí.

—Això mateix —va respondre la Maria del Roser, amb la mirada perduda, abans de tornar a la realitat per preguntar—: I com ho sap, vostè, jove?

L'Octavi va fer un gest que traspuava incomoditat. Va ser un moviment subtil, que només uns ulls ensinistrats en l'observació atenta com els de la Conxita haurien sabut reconèixer.

—Perquè el seu fill i jo som amics des de l'escola. Ens vam conèixer al pensionat dels jesuïtes de Sarrià. Ja se sap —va començar a riure, però la riallada li va sortir artificiosa—: les penúries de la vida de caserna fan quallar les grans amistats.

—Ah, sí, el pensionat —la Maria del Roser va posar els ulls en blanc i va plegar les cames sota les faldilles—. Com m'agradava anar-vos a veure els diumenges! —va sospirar, plena de nostàlgia.

—A nosaltres també ens agradaven els diumenges —va continuar l'Octavi—, però em temo que per altres raons: amb la presència de les famílies, els capellans es convertien en éssers humans. Quina enveja ens va fer l'Amadeu quan va deslliurar-se'n! Sempre va ser el més intel·ligent de tots nosaltres, no en tinc cap dubte. I està clar que encara ho és.

Amb urgència per deixar enrere un assumpte incòmode, la senyora va canviar de tema. No li agradava parlar dels anys en què el seu fill va ser alumne dels jesuïtes de Sarrià.

—Intel·ligent, sí. Llàstima que s'hagi tornat tan difícil, no li sembla? —va murmurejar, rosegant una croqueta—. De què parlàvem? Ah, sí. Pensa passar les festes amb la família?

—Em temo que no —va respondre l'Octavi, fregant-se les mans amb un nerviosisme que en ell no era normal—. Demà mateix marxo cap a Nova York, on m'agradaria engegar els meus propis negocis.

La Maria del Roser va obrir tant els ulls que el front se li va plegar com un acordió. La Conxa semblava encara més sorpresa.

—Què diu, Nova York? I s'hi pensa quedar gaire temps, allà? —va fer la serventa.

—No ho puc preveure, tot dependrà de com em vagin les coses —un nou canvi de rumb de la conversa i l'Octavi va

improvisar una disculpa—. Ha estat un plaer trobar-la, senyora. Si em perdonen, ara he d'enllestir algunes coses.

—És clar, faci, faci. Ho comprenem perfectament —va dir la Conxita.

La Maria del Roser no semblava gens impressionada davant les notícies sorprenents que acabava de rebre.

—Saludi els seus pares de part meva —va afegir, seguint un ordre lògic dels comiats que portava programat al cap des de feia molts anys—. El veurem després de festes, quan vinguem a comprar la canastreta per al nadó. Ha de néixer... Conxita? Quan l'esperem, el meu nét?

—Pel maig, senyora.

—La meva jove, pobreta, va sofrir un avortament fa poc, sap? Però aquest cop sembla que tot va bé, gràcies a Déu.

La Conxita començava a sentir-se molt incòmoda davant les intimitats que explicava la senyora. Tampoc l'Octavi Conde semblava gaire satisfet amb aquell aire de confidències no volgudes que prenia la conversa. Delerós de marxar, va tornar a besar la mà de la senyora, va inclinar el cap davant la Conxita i abans de sortir de la cafeteria va dir al cambrer que les dues dones estaven convidades per la casa.

Acabava de sortir quan a la cara de la Maria del Roser va aparèixer l'ombra d'una contrarietat greu.

—No hem pensat a preguntar-li si la seva dona es troba més bé. Que mal educades!

—El senyor Octavi és solter, senyora. Vostè pensa, segurament, en la senyora Cecilia Gómez del Olmo, que era la seva mare —va fer la Conxa, prudent, mentre la senyora li donava la raó movent el cap, en silenci—. Recordi que ja fa anys que va morir, pobreta.

—Ho dius de debò? I el seu marit s'ha tornat a casar?

—No, senyora. L'Eduard Conde va ser fidel a la memòria

de la difunta fins al dia de la seva pròpia mort. De la qual també fa força temps, per desgràcia. Al cel sigui.

—Ai, que de pressa que passen els anys, oi? —deia la senyora, mentre arrufava el nas i feia com si res de tot allò l'afectés gaire—. Au, anem, Conxita, ens estem embolicant.

Van caminar unes quantes passes fins a l'ascensor i la senyora va aturar-se de nou. Un treballador vestit amb una lliurea vermella va obrir la porta per deixar-les passar.

—Com s'ha de dir el meu nét, Conxa? Mai no ho recordo —va fer la senyora, arrossegant les seves faldilles dins la caixa de l'aparell.

—Modest, senyora. Això si és un noi. Si és una nena, no ho tenen clar —va contestar.

—M'agradaria que li diguessin Violeta —va opinar la matriarca—. Hi hauria d'haver una altra Violeta a la família i com més aviat millor.

La Conxita va témer que la menció del nom despertés el dolor. Però el dolor dormia, va confirmar la serventa, alleujada, només de mirar la seva senyora.

—Mira que voler posar-li al meu nét nom d'ascensorista! Quines ocurrències! —va fer la Maria del Roser, aliena a tot el que passava al seu voltant—. I saps per què han triat un nom tan horrorós, tants sants com hi ha...?

—És en honor al pintor que va ser el mestre del seu fill, senyora.

Aquella mateixa conversa l'havien tinguda una dotzena de vegades. Però la repetició no feia cap efecte a cap de les dues.

—Tens raó. El meu fill pinta. Em penso que no ho fa malament del tot, oi?

—I tant que no, senyora. Té molt d'èxit. El seu nom sona a tot arreu —va dir, amb orgull maternal, la Conxita.

Aquestes paraules naixien al costat del gran cartell publi-

citari que ocupava gran part de la paret de l'ascensor. S'hi veia una dama jove vestida de gala. En una cantonada hi destacava el nom de l'artista, en un traç negre i gruixut: Amadeu Lax. El quadre cridava l'atenció dels clients, de la mateixa manera que ho havia fet quan va servir de cartell publicitari dels magatzems, una dotzena d'anys enrere.

—No t'ha semblat que l'Octavi estava una mica estrany, avui? No semblava ni ell —va dir de sobte la Maria del Roser.

La Conxita pensava el mateix. Va pensar que devia ser cosa dels nervis davant el viatge que l'home havia anunciat.

—Si el meu fill hagués posat tant d'interès a dirigir les fàbriques del seu pare i el seu avi, ara no seríem pobres —va deixar anar la senyora abans d'afegir, eufòrica—: Nosaltres baixem aquí, jove! Aparti's!

La Conxita va sortir de l'ascensor morta de vergonya. La senyora anava com si res, empaitada per unes presses que només eren dins el seu cap.

—Vostè no és pobra, senyora —va afanyar-se a dir la Conxita així que van ser prou lluny de l'ascensorista—. Només és una mica menys rica que abans.

—Abans de què? —unes quantes arrugues delicades com si fossin de paper van aparèixer al front de la senyora.

—Abans de la crisi. Diuen que ha afectat tothom, no només els barcelonins. Uns més que d'altres, però tots hi han perdut alguna cosa.

—No, dona, no. No et deixis enganyar. Els rics de debò gairebé mai no perden res. En tot cas, guanyen una mica de barra, perquè amb tant d'anarquista voltant pel carrer convé dissimular una mica. Tu coneixes cap anarquista?

—No, senyora.

—Millor. Els anarquistes entren a les cases de la gent i els roben les estores. Després, ho cremen tot. Primer les estores.

Tenen delit per les estores —va fer un saltiró esverat—. Però què fem aquí, xerrant d'estores com si res? Hem de marxar cap a casa, Conxita. Hem comprat tot el que ens cal? Pensa-hi bé.

—Sí, senyora. Ho tenim tot.

—Estàs segura que no necessitem res més? Alguna olla per al dinar de demà, potser?

—No, senyora. Tenim olles de sobres.

—N'estàs segura?

—Del tot, senyora.

—Està bé. Llavors, marxem d'una vegada.

Amb pas esgotat, però amb l'elegància de sempre, la senyora Maria del Roser va sortir a les Rambles. En Julià s'esperava uns metres més enllà, assegut darrere el volant del Renault. Així que va veure sortir les dues dones va afanyar-se a baixar del cotxe, a obrir la portella del darrere i a oferir el seu braç a la matriarca per tal d'ajudar-la a pujar. Després va fer el mateix amb la Conxa, però amb menys entusiasme. Totes dues van aferrar-se al braç del xofer amb més èmfasi del que mana la cortesia. Per a dues dones que ja havien passat de les sis dècades, enfilarse a aquella andròmina moderna no era una tasca gens fàcil. Encara menys quan per tota ajuda tenien un xofer que fregava els setanta.

La senyora va ocupar el seu lloc al seient del darrere, pan-teixant. La Conxa va acompanyar-la. En Julià va sospirar, molt content perquè l'embarcament s'havia produït sense desllorigaments de cap mena, i va tornar al seu lloc rere el volant.

Així que el motor va començar a rugir la senyora va dir, fent el darrer cop d'ull a les portes il·luminades dels magatzems més famosos de tot Barcelona:

—Aquestes croquetes m'han fet mal, Conxita. Tinc una nosa aquí... —s'assenyalava l'estómac, oprimint dins la coti-

lla—. Anem-nos-en, Felipe. No són hores que dues dames decents corrin pels carrers.

El xofer, veterà i sofert, no s'ofenia gens que la senyora no recordés el seu nom. Més aviat se sentia molt orgullós de sentir el del seu pare, que va passar-se la vida al pescant del carruatge del primer senyor Lax, a punt i en silenci, com ha de fer tot bon xofer. L'havia venerat en vida tant com continuava recordant-lo des que havia mort i darrerament agraià a la senyora que el fes reviure amb la seva memòria distreta.

Sobre la marquesina de l'entrada principal dels magatzems, una família de ninots infantils anunciava l'arribada del Nadal. Els aparadors feien molt de goig. Al més proper, un trenet elèctric amb els vagons carregats de petits paquets feia voltes sense parar.

Les Rambles eren un constant anar i venir de persones atrafegades. Des d'algun lloc arribaven els compassos d'una nadala. Per les grans portes giratòries entrava i sortia gent contínuament.

El Renault va recórrer les Rambles en direcció al mar. La senyora aclucava els ulls. La Conxa es deixava gronxar per l'alegria de la festa, pels darrers raigs de sol d'un dia glaçat, per l'animació dels carrers. Els guarniments de la façana de la Companyia de Tabacs de Filipines van cridar-li l'atenció. Va senyar-se en passar per la porta de la parròquia de Betlem, on aquell mateix matí a primera hora havien ofert la seva visita anual i obligatòria, com tants i tants barcelonins. Va veure de lluny les parades de les floristes i va sentir una mica de nostàlgia de l'època en què cap motor no destorbava les flors amb els seus estossecs de gos metàl·lic. Amb molt de gust hauria baixat a comprar un ram de margarides blanques, les flors preferides de la senyora Maria del Roser, però feien tard i no volia entretenir-se.

En arribar al carrer de Portaferrissa, el cotxe va fer la vol-

ta per enfilars l'altre costat, deixant a la dreta el Palau Moja, que tenia totes les finestres obertes, com si algú hagués decidit ventilar els salons més nobles. Més d'un vianant se n'havia adonat i feia una aturada en el seu passeig per admirar les motlures i els frescos dels sostres. El revolt va despertar la senyora de les seves cavil·lacions.

—T'has fixat si ja és a punt la mula de reforç? —va preguntar—. No vull perdre més temps.

—Aquests cotxes moderns no necessiten mules, senyora. Tot ho fa el motor.

El cotxe havia estat un caprici del senyor Rodolf. Tres dècades enrere l'havia fet portar de França, animat per un anunci en el qual s'oferia un «Renault 14, amb elegant carrosseria limousine-torpedo». Cap esperit avançat com era el seu hauria estat capaç de resistir-se a una descripció com aquesta. Va ser un dels primers automòbils de la ciutat —la matrícula número 4—, tan celebrat que al principi la gent l'aplaudia quan passava.

—Tu no te'n refiïs i mira si hi ha la mula... —va dir la senyora abans d'endormiscar-se de nou, amb el cap recolzat a la pitrera.

Allà on fins pocs anys abans hi havia hagut el Teatre Coliseum s'anunciava un passi de gala d'una pel·lícula de Harold Lloyd per al dia de Nadal. Algunes persones feien cua davant les taquilles. Uns quants metres més enllà, dos homes discutien fent anar molt les mans i aixecant la veu. La Conxa va deixar anar un sospir d'avorriment: tant d'entusiasme només podia despertar-lo el catalanisme o la crisi econòmica. Però en sentir que s'expressaven en català, ja no li va quedar cap dubte.

Van arribar força tard al seu destí, quan era molt passada l'hora de dinar. En un altre temps, aquell comportament hauria estat del tot impensable en la senyora. Els horaris,

acomplerts amb una meticulositat extrema, sempre van ser l'engranatge que assegurava el bon funcionament de casa dels Lax. S'esmorzava a un quart de nou, el passeig anava de dotze a dos quarts de dues, el dinar se servia a les dues en punt, es passava el rosari a les set —els dimecres un quart d'hora més tard— i tot seguit se sopava, i així cada dia. Els dimecres la senyora celebrava les seves reunions a la biblioteca, els dijous es rebien les visites o se'n feien i després de sentir missa de dotze a la parròquia de la Concepció, els diumenges mossèn Eudald dinava amb la família, amb molta gana i molt bon humor, tot comentant els detalls de l'homilia que tots havien pogut sentir. I així, sense alteracions, una setmana rere l'altra, fins que el Nadal, la Pasqua o l'estiu canviaven les rutines.

Aquell 24 de desembre de 1932 la senyora va demanar que li servissin un te amb pastes a la seva habitació i va retirar-se sense acomiadar-se de ningú. El seu fill, que l'havia esperada assegut a taula —l'esquena molt dreta, paral·lela al respatllet encoixinat—, va començar a dinar cansat que la sopa es refredés i, per descomptat, enfadadíssim. La Teresa, la nora, va mirar de disculpar la senyora tot argumentant la seva malaltia. El dinar del matrimoni, és clar, va quedar deslluït i trist, a més de silencios.

A la tarda un parell de mossos dels grans magatzems van portar la compra, empaquetada acuradament. El servei va col·locar els paquets al costat del rebost i va esperar instruccions. La cuina bullia de preparatius per al dinar de l'endemà. El sopar de la nit de Nadal, en canvi, no era costum de la família: tot es deixava per a l'àpat del dia 25.

La senyora Maria del Roser no va sortir de les seves habitacions en tota la tarda. A la nit va fer venir l'Antònia perquè l'ajudés a posar-se al llit. La dona, que només feia cinc anys que era a la casa —havia arribat amb la Teresa, de qui havia estat mainadera—, va sortir de la cambra amb el ros-

tre desencaixat de por, dient que mai no havia vist la senyora tan trasbalsada ni li havia sentit dir tants disbarats.

—Em farà parar boja si me l'escolto ni un minut més —va afegir.

La Teresa va fer-se càrrec de tot. Va disculpar la seva cambrera i ella mateixa va ocupar-ne el lloc, dolça i servicial. Va entrar a la cambra de la seva sogra com ho hauria fet un metge davant d'una urgència. Poca estona després va sortir-ne i va preguntar per la Conxa. Les mans i la veu li tremolaven.

—Conxita, per l'amor de Déu, tu saps on es guarda la clau de l'habitació de la Violeta?

—Ai, no, senyora, no ho sé pas. Ja fa anys que es va perdre, des del dia que... —va interrompre's, pensant un altre cop en el dolor adormit, aquell que cap paraula pronunciada en veu alta no hauria de despertar. Va continuar—: La seva sogra la va fer servir per tancar la porta. Des d'aquell dia, no l'he vist més.

Aquestes paraules no van desanimar la Teresa:

—Doncs ella la devia posar en algun lloc. Està convençuda que la té sota el llit i no fa més que demanar-me que l'agafi. Diu que la vol tenir a mà —va fer la Teresa—. I jo l'he buscada, però sota el llit no hi ha res, t'ho ben asseguro.

—La senyora desvarieja, vostè ho sap tan bé com jo. I no s'hauria d'ajupir d'aquesta manera —va assenyalar amb els ulls el ventre poc inflat de la Teresa.

—Això és més que desvariejar, Conxita. Mai no l'havia vista tan malament. M'acaba de demanar que avisem el seu fill Joan. Diu que el vol veure abans de morir-se. Estic espantada. Saps si l'Amadeu ja és a casa?

La Conxa va fer que no amb el cap. Havia vist sortir l'Amadeu una estona abans, sense xofer, conduint el Rolls Royce. I, per descomptat, ningú no sabia a quina hora pensava tornar.

—M'has d'ajudar, Conxa.

—Li sembla que la senyora vol entrar a la cambra de la Violeta? —va atrevir-se a preguntar—. Em fa por només de pensar-ho. Seria horrible per a ella. Recordi que tot està exactament igual que com ho va deixar.

La Teresa tenia la mirada trista. Sota els ulls se li dibuixaven un parell de bosses d'un color blavós. De tant en tant es tocava el ventre i estirava l'esquena. Estava molt cansada.

—Hem de trobar la clau —va dir— o no podrà dormir en tota la nit. Ha de ser en una banda o altra.

La Teresa va reclutar tota una brigada d'ajudants d'entre el servei de la casa i va començar la recerca del petit tros de ferro. A un quart de deu, l'hora en què el senyor va tornar, encara no havia aparegut. L'Amadeu va cridar la Conxita i va demanar que li servissin de seguida el sopar al seu estudi. Tot seguit va entrebancar-se amb la motllura de l'escala de marbre, però ningú no va dir ni fer res. Ell, tampoc.

Només saber que el seu marit era a casa, la Teresa va pujar l'escala que portava fins a l'estudi per explicar-li què estava passant i demanar-li el consentiment per trucar al seu germà, en Joan. Pocs segons més tard baixava l'escala amb els ulls plens de llàgrimes. La Conxa s'esperava, neguitosa, al peu de l'escala.

—Ens deixa telefonar-li?

La Teresa va fer que no amb el cap.

—M'ho temia —va murmurar la dona, que no podia dissimular el seu enuig.

Uns trenta minuts més tard la jove Laia —que de seguida s'havia cansat de la recerca i sa mare l'havia enviada a la cuina— pujava l'escala de les golfes traginant una safata ben nodrida de viandes.

La nora va continuar buscant la clau fins molt tard, sense voler fer cas del passotisme del seu marit ni del desànim

general. La Conxa li va demanar unes quantes vegades que se n'anés a dormir i li va prometre que ella continuaria, però la Teresa no la va voler escoltar.

—No s'hauria de forçar d'aquesta manera —deia la serventa, un cop més mirant el ventre de la jove senyora—. No em perdonaria que li passés el mateix de la primavera passada.

—No em passarà res, tonta —somreia la Teresa—. Ja estic de quatre mesos. El doctor ha dit que tot va bé.

Feia temps que la Teresa havia après a fer de la constància la seva millor arma.

La clau va aparèixer, per fi, cap a les onze, dins el secreter que la senyora tenia al salonet de la seva cambra. Els dits de la Teresa, triomfants, la van extreure d'aquest cau amagat i la van oferir a la seva sogra. La Maria del Roser va agafar la clau i, alhora, la mà que la portava.

—Queda't amb mi un moment, Teresa —va dir—, i digues que marxi tothom.

La reunió va durar uns cinquanta minuts. Quan la Teresa va travessar un cop més la porta de la cambra de la Maria del Roser, tenia els ulls vermells i les galtes molt blanques. Va anar-se'n al llit sense sopar. L'endemà, sobre la taula del seu salonet, el te amb brioixos que li va portar la Conxa estava intacte.

La nit va transcórrer enmig d'una calma absoluta. Ni el sereno no va aturar-se davant la portalada de la casa. Potser era aquella mena de quietud que, diuen, sol anunciar les grans catàstrofes.

Durant les hores següents, que ja eren les del dia de Nadal de 1932, van passar tres coses horribles: els grans magatzems El Siglo es van cremar de dalt a baix, la senyora Maria del Roser va morir al seu llit i l'Amadeu Lax va passar per primer cop part de la nit a la cambra de la Laia, la filla de la cuinera, de dotze anys.